

Penger tjent på kriminalitet skal inndras av politiet. Men staten greier å få inn forsvinnende lite av de kriminelles milliardinntekter.

**Hittil ukjente tall viser at staten i fjor fikk tak i
49 millioner kroner fra all kriminalitet i Norge.
Den svarte økonomien i Norge er på minst
108 milliarder kroner årlig.**

- Kriminelle, som lurer unna millioner av kroner, ler hele veien til Caymanøyene, sier Inger A.E. Coll, høyskolelektor ved Politihøgskolen.

**Tidligere riksadvokat Tor-Aksel Busch
erkjenner at politiet ikke har lykket i
pengejakten.**

DEN MISLYKKEDE PENGEJAKTEN

TEKST **Åshild Langved og Agnete Klevstrand**

PRESENTASJON **Alexander Prestmo**

ILLUSTRASJON **Saralinn Singstad**

PUBLISERT **21. juni 2021**

Den straffedømte «hasjbaronen» Gjermund Cappelen skylder staten 825 millioner kroner. Hva er sannsynligheten for at han må betale?

Hittil ukjente tall, viser at norske kriminelle slipper unna med mesteparten av pengene de tjener på lovbrudd. På ti år har norske myndigheter inndratt under 800 millioner kroner.

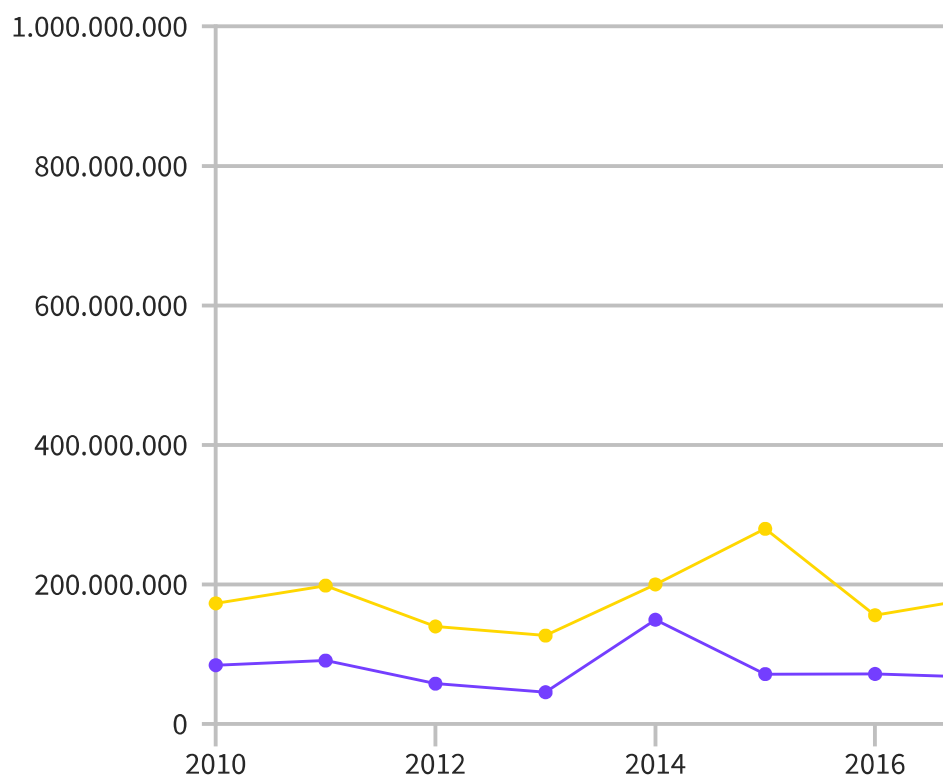
Og resultatene er bare blitt dårligere de siste fem årene.

- Tallene taler for seg. Dette betyr at politi og påtalemyndigheten i realiteten lar kriminalitet lønne seg, sier Inger A.E. Coll, høyskolelektor ved etterforskningsseksjonen ved Politihøgskolen.

Kriminelle slipper unna med pengene fra lovbrudd

De siste ti årene har staten fått inn under 30 prosent av pengekravene mot kriminelle. Statistikken viser hva domstolene har besluttet å inndra etter politietterforskning. MNOK

Det høye inndragningsbeløpet i 2020 skyldes i hovedsak kravet mot Gjermund Cappelen på 825 millioner kroner.

 A Flourish chart

- Det er faktisk viktigere å ta pengene ut av den kriminelle økonomien enn å få en dom på seks måneders fengsel der pengene ligger klare når domfelte kommer ut. legger hun til

SEKS måneders lengsel der pengene ligger klare har domstolene kommet ut, legger han til.

Det finnes ikke tall over hvor stor den svarte økonomien i Norge er. Anslag fra 2015 over kun arbeidslivskriminalitet, viste opp mot 108 milliarder kroner. Det er derfor grunn til å tro at den totale svarte økonomien er på minst 108 milliarder kroner årlig, ifølge seniorøkonom Fernanda Winger Eggen ved Samfunnsøkonomisk analyse.

Les også:

[Økokrim-rapport avdekker omfattende mangler i arbeidet mot hvitvasking](#)

DN+

Til sammenligning klarte norske myndigheter i fjor å få tak i 49 millioner kroner fra kriminelle. Det er 0,45 promille av den svarte økonomien.

Tor-Aksel Busch, som gikk av som riksadvokat i 2019, plages av de dårlige resultatene.

- Fra min pensjonisttilværelse skal jeg være forsiktig med å mene for mye om hvilke tiltak som nå fordres. Men jeg håper nye koster vil lykkes bedre enn mitt regime fikk til, sier han nå.

«Å ta pengene er halve jobben»

Skatteunndragelser, ransutbytter og narkotikafortjenester blir en del av den hvite økonomien når politiet ikke klarer å stoppe pengene. Det er Statens innkrevingssentral som gjør jobben med å få inn pengene, etter at politiet har fått gjennomslag i domstolene for at pengene er utbytte fra straffbare handlinger.

På ti år har politiet fått domfellelser for nær 2,7 milliarder kroner. Men av disse er bare rundt 30 prosent blitt innbetalt, totalt 793 millioner kroner på ti år.

Inger A.E. Coll, høyskolelektor ved etterforskningsseksjonen ved Politihøgskolen.
(Foto: Mikaela Berg)

- Politiet klarer bare å få inndragningsdom på mellom 100 og 200 millioner kroner årlig, noe som er en forsvinnende liten andel av den kriminelle økonomien. Og så greier ikke politiet å sikre særlig mye av disse beløpene. Da er det ikke tvil om at det lønner seg å være kriminell, sier Inger A.E. Coll ved Politihøgskolen.

Les også:

Mann dømt for hvitvasking av kompensasjonsmidler

At politiet ikke får tak i mer av pengene, skyldes blant annet dårlig verdisikring underveis, ifølge Coll.

- Hvis politiet hadde tatt beslag eller heftelse under etterforskningen, ville disse tallene sett annerledes ut. Politiet tenker nok at selve innkrevingen av inndragningskravene er noen andres jobb, det vil si Statens innkrevingssentral, sier Coll og legger til:

- Halve jobben til politiet er å ta pengene, den andre delen er å bevise en straffbar handling. Det er ikke mer verdt å putte en kriminell i fengsel enn å ta fra ham pengene.

«Ler hele veien til Caymanøyene»

Coll mener at kulturen i politiet må endres for å øke innbetalingen av pengekrav.

- Politiet måles på oppklarte saker og tidsbruk. Det er dermed ikke nødvendigvis i politiledernes interesse å bruke ekstra tid på inndragning. Politiet hopper derfor av pengesporet. De vil heller gå for en domfellelse og fengselsstraff enn å bruke tid på å finne millionbeløpet fra et ran. Vi må lære politiet at jobben ikke er ferdig før pengene er inndratt og betalt, og dommen sonet.

Les også:

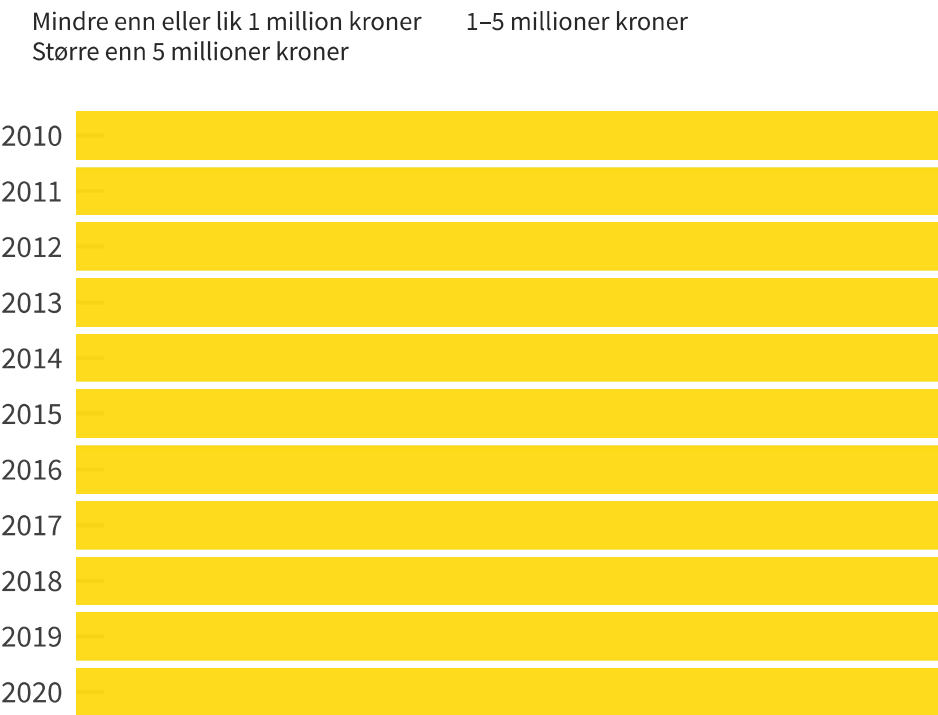
Hvitvaskingseksperter Else-Cathrine Lund: - Det virker som Økokrim har sovet i timen de siste ti årene

DN+

Coll leder et nytt studium ved Politihøgskolen om inndragning og pengespor, som startet opp i år. Hun har selv erfaring fra politi- og påtalemyndigheten.

Få store fisker på kroken

Flesteparten av pengekravene mot kriminelle er i størrelsesorden én million kroner eller mindre. Kriminelle som tjener de største beløpene, ender i liten grad opp med å betale for seg. Oversikten viser antall krav inndratt etter størrelse.

- Dersom politiet hadde gjort en bedre jobb underveis i etterforskningen, kunne Statens innkrevingssentral bare solgt unna det politiet hadde sikret som eksemnelvis hus. biler.

innkrevingssentral bare følger opp det politet hadde sikret som eksempelvis hus, bil,

travhester, luksusbåter og merkevesker. Når innkrevingssentralen skal finne pengene etter at dom har falt, vil naturligvis de kriminelle ha gjemt unna verdiene. De sitter ikke med penger på bok i påvente av at de skal inndras.

- Kriminelle, som lurer unna millioner av kroner, ler hele veien til Caymanøyene, sier Coll.

Dette er saken

- Skatteunndragelser, ransutbytter og narkotikafortjenester blir en del av den hvite økonomien når politiet ikke klarer å stoppe pengene.
- De siste ti årene har staten fått inn under 30 prosent av pengekravene mot kriminelle.
- Statens innkrevingssentral krever inn pengene etter at politiet har fått gjennomslag i domstolene for at pengene er utbytte fra straffbare handlinger.

Skuffet eks-riksadvokat

Å frata kriminelle penger fra straffbare handlinger, står helt sentralt i straffeloven og hvitvaskingsloven.

Tidligere riksadvokat Tor-Aksel Busch ga senest i 2019 klar beskjed til Politi-Norge om hva han forventet: «Inndragning av utbytte skal stå sentralt i bekjempelsen av alle former for profittbasert kriminalitet,» sto det i et rundskriv fra Riksadvokaten.

Fem år tidligere gikk Busch knallhardt ut i et brev til Justisdepartementet der han skrev at de svake resultatene må tas på alvor. Men tross krystallklare forventninger fra Riksadvokaten, regjeringen og Stortinget, uteblir altså resultatene.

Les også:

Regjeringen vurderer blanko-grep

DN+

Busch erkjenner overfor DN at politiet ikke har lykket:

- Resultatene hva gjelder inndragning av utbytte fra straffbare handlinger har over år vært mindre tilfredsstillende. Ulike tiltak har vært forsøkt, med begrenset effekt, dessverre. Jeg håper virkelig at det her kan bli et paradigmeskifte, utbytte fra straffbare handlinger må ganske enkelt inndras om straffen skal virke etter sin hensikt, sier han.

Tidligere riksadvokat Tor-Aksel Busch erkjenner at han ikke klarte å lykkes med å få politiet til å ta mer penger fra de kriminelle. (Foto: Aleksander Nordahl)

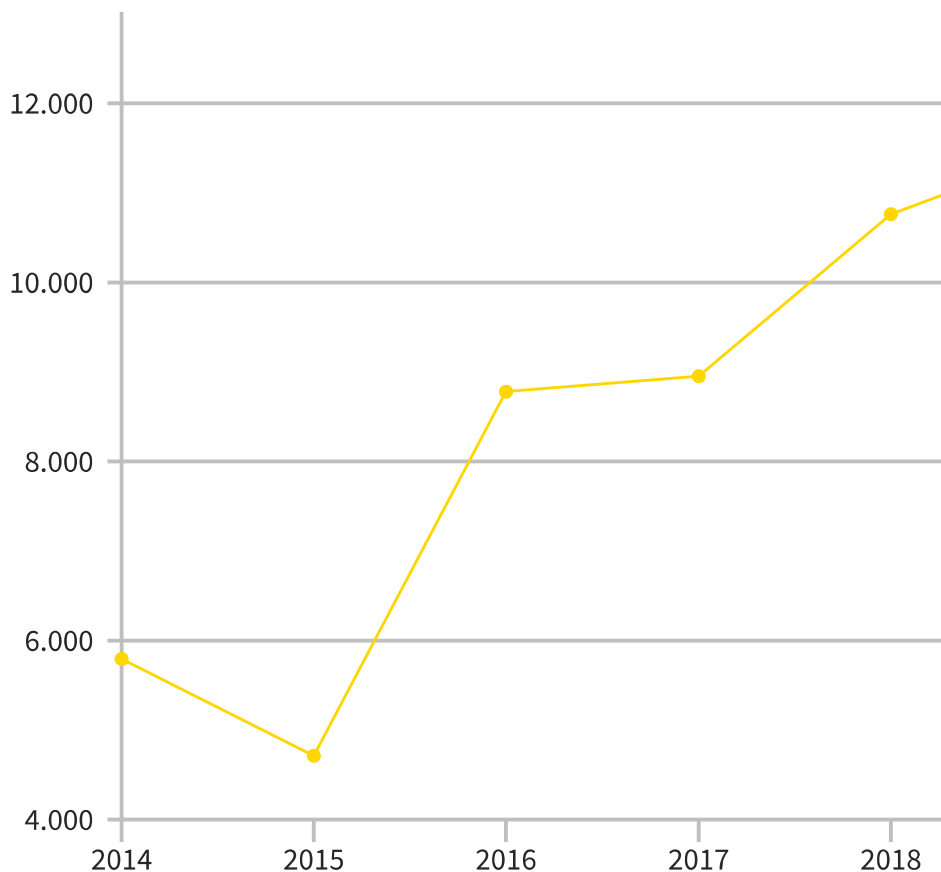
Norges resultater har fått elendige skussmål gjennom flere år fra anerkjente FATF (Financial Action Task Force (FATF)), et internasjonalt kontrollorgan.

I en FATF-rapport fra 2014 sto det blant annet at konfiskerte beløp hadde gått ned, det var mangelfull statistikk og resultatene var «utilstrekkelige». Fem år senere, i 2019, var konklusjonen den samme: Politiet lykkes ikke med å ta de ulovlige pengestrømmene. Selv om det var noen forbedringer fra 2014, var svakhetene de samme.

DN skrev nylig at Økokrim slakter seg selv i en intern rapport om arbeidet mot hvitvasking. Der kom det også frem at få inndragelser av pengestrømmer er en stor svakhet.

Økokrim får rekordmange varslinger

Antall meldinger om mistenkelige transaksjoner til Økokrim er mer enn doblet på fem år. Banker, eiendomsmeglere, revisorer og advokater er blant rapporteringspliktige som sender inn meldinger.

Kilde: Økokrim

✶ A Flourish chart

- Vi er enige i at inndragningstallene er for lave, og at det må gjøres en bedre jobb i politiet med inndragning av utbytte fra straffbare handlinger, sier Økokrim-sjef Pål Lønseth til DN.

Jusprofessor: «Elendig sluttprodukt»

De siste årene har norske banker brukt milliarder på å bygge opp enorme overvåkningssystemer for å avdekke svarte penger. Norske myndigheter vet derfor mer enn noen gang om nordmenns mistenkelige pengestrømmer.

Jon Petter Rui, professor og hvitvaskingseksperter ved Universitetet i Bergen, er sjokkert over at resultatene fortsatt er så dårlige.

Jon Petter Rui, jusprofessor ved Universitetet i Bergen, kritiserer myndighetene for et «elendig sluttprodukt» i kampen mot økonomisk kriminalitet. (Foto: Eivind Senneset)

- Inndragning er noe som nesten ikke skjer. Sett i lys av at hovedformålet med hvitvaskingsloven er inndragning, de ressursene rapporteringspliktige bruker på etterlevelse og det elendige sluttproduktet, har vi et system som er grovt uproporsjonalt og ute av kontroll, sier Rui.

- Vi kan ikke si at kriminalitet ikke lønner seg i Norge i 2021. sier han.

Dette er hvitvasking

- Hvitvasking av penger er alle handlinger som bidrar til å sikre utbytte fra kriminelle handlinger, ved enten å skjule hvor pengene kom fra, hvor pengene blir av, eller hvem pengene kom fra eller endte opp hos.
- Hvitvasking kan gjøres på et utall måter, fra bruk av kontanter, til finansielle transaksjoner gjennom flere land, hvor skatteparadis-selskaper kan skjule hvor pengene kommer fra.
- Den som kamuflerer utbytte fra kriminelle handlinger kan straffes selv om han eller hun ikke kjenner til hva slags forbrytelse utbyttet stammer fra, så lenge han eller hun forstår at det dreier seg om en eller annen kriminell handling.
- Både selskaper og enkeltpersoner kan straffes for hvitvasking.

Rui mener det beskjedne pengebeløpet som tas fra kriminelle er et problem i en rettsstat som Norge.

- Hvis vi løfter blikket litt: Dine og mine og alles transaksjoner overvåkes nå i hemmelighet av finansinstitusjonene. Bankene har digitale systemer som overvåker konstant, og de går inn og gjør undersøkelser som de holder hemmelig. Hvis det oppstår mistanke om hvitvasking, rapporteres mistanken til Økokrim, også i hemmelighet. Slik vidtgående hemmelig overvåkning og rapportering som de berørte aldri får vite om, er problematisk i en rettsstat. Den eneste grunnen til at systemet er legitimt, er at det er så viktig å ta den svarte økonomien, sier Rui.

Les også:

Svenske storbanker fikk milliardbøter etter hvitvaskingsrefs - DNB måtte ut med 400 millioner kroner

DN+

De siste årene har Økokrim mottatt rekordmange meldinger om mistenkelige pengestrømmer fra blant annet banker, advokater og eiendomsめglere.

- Grunnen til at bankene sender inn mange tusen rapporter i året, er at politiet og påtalemyndigheten skal settes i stand til å inndra. Når det ikke skjer mer inndragning, fremstår finansinstitusjonenes bruk av ressurser på å følge hvitvaskingsregelverket og å rapportere som bortkastet, sier Rui.

Rui foreslo i 2014 å innføre en ny måte å inndra penger og ting som stammer fra kriminelle handlinger: At myndighetene kan beslaglegge uten å måtte gå via strafferettssystemet. En såkalt sivilrettslig inndragning finnes i mange land, og gjør at myndighetene ikke trenger å innfri det strenge beviskravet i strafferetten, om at skyld skal være bevist utover enhver rimelig tvil.

- Hvis jeg kan påpeke én enkeltting som kan bedre denne situasjonen, er det å innføre sivilrettslig inndragning. Da kan man ta penger og ting, som eiendom, båter og biler, hvis det er mer sannsynlig enn usannsynlig at de stammer fra svart økonomi, sier han.

Erkjenner kulturproblem

Førstestatsadvokat Per Eirik Vigmostad-Olsen hos Riksadvokaten skylder delvis på Statens innkrevingsssentral for de dårlige tallene:

- Det er Statens innkrevingsssentral som har ansvaret for selve innkrevingen av utbyttet. Pådømte inndratte beløp og innkrevingen varierer noe fra år til år. Dette har sin bakgrunn i at enkeltsaker slår kraftig ut på statistikken, og det kan være noe vilkårlig når sakene blir rettskraftige, skriver Vigmostad-Olsen i en epost.

- *Hva er årsaken til at det ikke inndras større beløp?*

- Det er nok flere årsaker til det. Dels skyldes det mangelfull kompetanse. En annen årsak er at etterforskningen av straffesaker konsentreres om å oppklare skyldspørsmålet, og i for liten grad rettes mot å avdekke og sikre midler som kan inndras. Dette har igjen sammenheng med kapasitetsutfordringer og varierende kompetanse om inndragning mellom ulike enheter og distrikt.

Les også:

Minst 100.000 døde registrert som eiere av eiendom i Norge

DN+

På spørsmål om hvorfor pengene som betales inn er under halvparten av størrelsen på kravene, svarer Vigmostad-Olsen:

- Også dette har flere årsaker. Dels har det sammenheng med manglende sikring av verdier ved oppstarten av etterforskningen. Mange domfelte forsøker dessuten, og lykkes med, å unndra verdier som kan inndras.

- *Hvordan kunne resultatet ha blitt bedre?*

- Det pågår i dag ulike utredninger som ser nærmere på dette. Det er likevel mulig å oppnå bedre resultater enn vi har i dag, som klart nok ikke er tilfredsstillende. Det er også behov for en kulturendring der man ikke utelukkende fokuserer på straff. Utbyttet er gjerne hele motivet for å begå kriminalitet. Det sier seg selv at det å inndra gevinsten vil ha en betydelig effekt. Økonomisk kriminalitet skal ikke lønne seg, svarer Vigmostad-Olsen.

Å få tak i pengene fra kriminelle er lettere sagt enn gjort, ifølge seksjonssjef Stian Solheim hos innkreivingsdivisjonen i Skatteetaten.

- Vårt mål er å få innkreivd mest mulig av alle utestående, offentlige krav på en forsvarlig måte, med utgangspunkt i de lover og retningslinjer som til enhver tid gjelder. Mange av inndragningskravene er utfordrende å kreve inn, skriver han i en epost.

Dersom ikke pengekravene betales frivillig, må innkreivningssentralen ta utlegg i eksempelvis eiendom og bankkonto, ifølge Solheim.

- Inndragning av utbytte blir foreldet når det er gått 10 år fra forelegget eller dommen ble endelig. Har kravet blitt foreldet kan vi ikke lenger kreve det inn, skriver Solheim.

«Ressurskrevende for politiet»

Politidirektoratet erkjenner at politiet har en vei å gå:

- Politidirektoratet mener det er et betydelig potensial i å kunne frata mer utbytte fra straffbare handlinger. Å drive etterforskning i økonomiske straffesaker er ressurskrevende for politiet. Politiet kan oppnå bedre resultater både gjennom å jobbe mer effektivt og å øke kapasiteten. Imidlertid må politiet hele tiden balansere ressursene mellom de ulike deler av politiets samfunnsoppdrag, skriver Bjørn Vandvik, avdelingsdirektør for politifag i Politidirektoratet i en epost.

Bjørn Vandvik, avdelingsdirektør for politifag i Politidirektoratet, erkjenner at politiet ikke er gode nok til å ta utbytte fra kriminelle. (Foto: Ørn E. Borgen)

Les også:

Våpenselgerens hemmelighet

- Det er et høyt prioritert mål for politi- og påtalemyndigheten å frata utbytte fra profittmotivert kriminalitet. Politidirektoratet og riksadvokatembetet arbeider kontinuerlig for å bedre resultatoppnåelsen innen frataelse av utbytte. Staten har fortsatt en vei å gå, både hva gjelder å synliggjøre resultater, kompetanseheving og optimal ressurssetting, legger han til.

Politiet har ikke statistikk over hva de inndrar av gjenstander når de skal sikre verdier.

- Til kritikken som er reist er det viktig å påpeke at frataelse av utbytte fra straffbare handlinger skjer på flere forskjellige måter enn kun inndragning. I straffesaker hvor det er en fornærmet er det ikke naturlig å nedlegge påstand om inndragning i retten, men heller krav om erstatning, skriver Vandvik.

Han trekker frem en rekke tiltak som er igangsatt for å gi bedre resultater, deriblant et nytt studium på politihøyskolen, en interngjennomgang av etterretningsarbeidet ved Økokrim, og en faggruppe for finansiell sporsikring. (Vilkår)